

PĚTADVACET LET ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD A PSYCHOLOGIE¹⁾

V. CHMELAŘ, C. LUKAVSKÝ, Z. HELUS, D. KOVÁČ

Psychologická laboratoř ČSAV, Brno; Psychologický ústav ústav ČSAV, Praha; Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV, Praha; Ústav experimentálnej psychológie SAV, Bratislava

I.

V letošním roce vzpomínáme pětadvacátého historicky velmi významného výročí v naší vědě — založení Československé akademie věd (Slovenská akademie věd vznikla v roce 1953). Její založení bylo umožněno vítězstvím socialismu v naší vlasti, podporou Komunistické strany Československa, vlády a celé naší společnosti. Zřízení Akademie umožnilo rychlý rozvoj československé vědy.

Československá akademie věd navázala na pokrokové tradice české a slovenské vědy, které sahají do daleké minulosti (24).²⁾ V této době byly centry vědecké činnosti univerzity a vědecké společnosti. V Praze byla založena r. 1770 Soukromá společnost učená (6), která pěstovala vědu v pokrokovém duchu osvícenské vědy. Dvorským dekretem z 3. listopadu 1784 byla povýšena na společnost veřejnou jako Societas Scientiarum Bohemica. Byla to naše první akademie. Její členové mohli bez habilitace přednášet na univerzitě. Od r. 1790 se nazývala Královskou českou společností nauk.

Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, která se později nazývala Česká akademie věd a umění vznikla v roce 1890. Měla reprezentační charakter a čtyři třídy.

Poněvadž v r. 1948 struktura sekcí a činnost České akademie věd a umění nevyhovovala rostoucí úloze vědy v naší socialistické společnosti, byla zřízena 15. ledna 1952 vládní komise (10), která připravila návrh na zřízení nové celostátní Akademie věd s osmi sekcemi a zřízení Slovenské akademie věd.

Národní shromáždění (29. října 1952) jednomyslně schválilo zákon o Československé akademii věd (11), jímž se zřizuje Československá akademie věd (dále ČSAV) jako nejvyšší vědecká instituce republiky Československé, sdružující nejvýznamnější vědecké pracovníky státu. Nově zřízená Akademie (11) má za úkol plánovitě a organizovaně v teoretických a užitých vědách a cestou tvůrčího vědeckého bádání sloužit blahu lidu a vybudování socialismu v naší vlasti. Pro toto bádání si má zřizovat vlastní pracoviště. ČSAV i SAV byla zřízena podle sovětského vzoru obdobně jako Akademie ve všech lidově demokratických státech. Prezident Československé republiky Klement Gottwald jmenoval prezidentem Akademie profesora Zd. Nejedlého.

¹⁾ První a třetí kapitoly o Československé akademii věd v Praze zpracoval V. Chmelař, který také provedl redakční práce. V druhé kapitole zpracoval C. Lukavský část A o Psychologickém ústavu ČSAV v Praze, V. Chmelař část B o Psychologické laboratoři ČSAV v Brně, Z. Helus část C o Oddělení pedagogické psychologie Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV v Praze a D. Kováč část D o Slovenské akademii věd v Bratislavě.

²⁾ Ve studii „Pětadvacet let Československé akademie věd a psychologie“ jsou uvedeny v závorce arabskými číslicemi odkazy na prameny uvedené v publikaci Chmelař, V., Dvacet let Československé akademie věd a psychologie. In: Československá psychologie XVI, č. 6, 1972, 493–500.

Budování pracovišť obou Akademií pokračovalo rychlým, u nás neobvyklým tempem. Koncem r. 1976³⁾ měla ČSAV celkem 132 pracovišť (včetně pracovišť SAV). Z tohoto počtu bylo 22 pracovišť pro matematicko-fyzikální vědy, 11 pro chemické vědy, 14 pro technické vědy, 2 pro biologické vědy, 33 pro společenské vědy a 24 ostatních pracovišť. Slovenská akademie věd měla 8 pracovišť pro matematicko-fyzikální vědy (včetně věd o Zemi a Vesmíru), 3 pro chemické vědy, 8 pro technické vědy, 13 pro biologické vědy, 15 pro společenské vědy a 12 ostatních pracovišť.

Počet pracovníků činil koncem roku 1976 14 390, z toho 2214 v SAV. V ČSAV pracovalo koncem roku 1976 2210 vědeckých pracovníků (bez SAV). Z tohoto počtu bylo 1919 kandidátů věd a 222 doktorů věd.

Obě akademie v poměrně krátké době dosáhly v badatelské činnosti velmi vysoké úrovně. Projevilo se to i v publikační činnosti. Nakladatelství ČSAV Academia vydalo v roce 1976 celkem 113 knižních titulů a 398 čísel 67 časopisů. Ve vydavatelství SAV Veda vyšlo v témže roce 62 knižních titulů a 203 čísla 34 časopisů.

Zákonem z r. 1963 (14) se Akademií ukládá vědecky a metodicky usměrňovat základní výzkum na vysokých školách a ostatních vědeckovýzkumných pracovištích tak, aby výzkum byl zaměřen na nejdůležitější úkoly v souladu se státním dlouhodobým plánem rozvoje vědy a techniky.

V roce 1963 byly zrušeny sekce ČSAV a SAV. Byla vytvořena podle zákona o ČSAV z 9. července 1963 (14) vědecká kolegia Akademie jako základní ideové a vědecké orgány pro jednotlivé vědní obory. Kolegia řeší z celostátního hlediska závažné konkrétní úkoly na úseku: 1. řízení a organizace badatelské činnosti, 2. vědeckých expertíz, 3. plánování vědeckých prací a využití jejich výsledků, 4. kádrového a materiálního zabezpečení výzkumných úkolů, 5. výchovy vědeckých pracovníků, 6. ediční a kulturně politické činnosti, 7. vědeckých styků se zahraničím, 8. organizační činnosti a personální zabezpečení.

Prezidium ČSAV a předsednictvo SAV věnovalo od počátku velké úsilí rozšiřování a prohlubování našich styků se zahraničím, a to především se socialistickými zeměmi.

Pracoviště ČSAV a SAV uspořádala řadu konferencí, symposií a jiných forem vědeckých setkání. Praha a Bratislava se staly významnými středisky mezinárodního vědeckého života.

Bohatou činnost rozvíjí 42 českých a 32 slovenských vědeckých společností (viz 3).

II.

PSYCHOLOGIE V RÁMCI ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD A SLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

Péče Akademie o rozvoj psychologických věd a o plánovitý výzkum v oblasti psychologických věd vyplývá z ustanovení zákonů o ČSAV a SAV (z r. 1952, 1957, 1963). Rozvoj jednotlivých vědních oborů v průběhu pětadvacetiletého trvání Akademií nebyl rovnoměrný. Z počátku byl odůvodněně podporován rozvoj přírodních a technických věd, jak to vyžadovalo budování naší rozvinuté socialistické společnosti.

³⁾ Viz Výroční zpráva o činnosti Československé akademie věd v roce 1976. Československá akademie věd, Praha, 1977.

Péče o rozvoj psychologie příslušela od vzniku Akademie IV. filozoficko-historické sekci, která zřídila komisi pro psychologii, jejímž prvním předsedou byl prof. Jan Doležal (19).

Až do zřízení Psychologického ústavu ČSAV v Praze (zřízen byl 1. dubna 1967) neměla ČSAV samostatné české psychologické pracoviště.

A) PSYCHOLOGICKÝ ÚSTAV ČSAV V PRAZE

Psychologický ústav ČSV v Praze byl založen 1. dubna 1967 na základě předchozích usnesení ÚV KSČ a prezidia ČSAV.

Československé psychologii se tím dostalo pevné základny pro další rozvoj v souladu s potřebami naší socialistické společnosti i samotných psychologických věd.

Zaměření badatelského výzkumu vyplynulo z přípravných jednání odpovědných činitelů a z dokumentu o psychologii vydaného předsednictvem ideologické komise ÚV KSČ. Původní organizační struktura ústavu byla rozdělena na tato vědecká oddělení: odd. sociální psychologie, odd. psychologie osobnosti, odd. psychologie učení a odd. vyšší nervové činnosti. Dále byly zřízeny pomocné útvary: knihovna a technický úsek. Hospodářsko-správní útvar byl společný s PŮ JAK ČSAV. Ústav měl přiřčené pobočné pracoviště v Brně, které se později (1. ledna 1970) – pod vedením V. Chmelaře – osamostatnilo v Psychologickou laboratoř ČSAV v Brně se zaměřením na výzkum osobnosti.

Koncepce vědecké práce ústavu byla od svého vzniku zaměřena na základní experimentální výzkum v oblasti obecné psychologie a psychologie sociální.

V roce 1970 byl jmenován ředitelem ústavu J. Linhart. V té době zároveň došlo k některým organizačním úpravám v zájmu zintenzívnění vědecké práce a soustředění na základní témata: výzkum psychologie lidské činnosti a poznávání (učení, řešení problémů, myšlení) a na výzkum základních forem lidské komunikace (formy kooperace, nonverbální komunikace apod.). Zároveň byla věnována intenzívní péče rozvinutí aplikací dialektického a historického materialismu v psychologii (rozpracovávání sledovaných otázek z hlediska vývoje a teorie odrazu).

V současné době je Psychologický ústav ČSAV organizačně strukturován takto: 1. Oddělení obecné psychologie, které je ve svých laboratořích orientováno na základní výzkum procesů činnosti, učení, řešení problémů myšlení, motivaci a řízení. Oddělení vede ředitel ústavu J. Linhart. 2. Oddělení sociální psychologie, které vede J. Janoušek, se zabývá základními teoretickými a metodologickými otázkami sociální determinace psychických jevů a jejich regulační funkci v sociálních vztazích a sociálním chování (sociální komunikace, sociální motivace, socializace osobnosti). Od r. 1974 byla k oddělení přiřazena skupina zabývající se vývojovou psychologií. Je zaměřena na zpracování otázek socializace dítěte v rámci rozsáhlého longitudinálního výzkumu. 3. Matematické a technické oddělení, které vede St. Vohník. Oddělení se zaměřuje na dva základní okruhy úkolů: na vývoj a přípravu přístrojové experimentální techniky a její údržbu a na některé otázky matematické psychologie, modelování poznávacích procesů, zavádění a uplatňování výpočetní techniky v psychologii.

Ústav má dále útvar vědeckých informací a dokumentace a skupiny experimentálních laborantek.

Hlavní cíle badatelské práce se od založení ústavu postupně stále více koncentrují na řešení základních teoretických a metodologických otázek psychologie

lidské činnosti, poznávání, rozhodování a sociálního chování. Jsou zkoumány hlavní determinanty sledovaných procesů s důrazem na upřesňování celkové teorie obecné psychologie, zakotvené na principech marxistické filozofie (je připravována vysokoškolská učebnice obecné psychologie). Základní formou vědecké práce je týmová spolupráce za využití poznatků řady dalších vědních disciplín, především filozofie, fyziologie, vývojové biologie, matematiky ad.

POČET A STRUKTURA PRACOVNÍKŮ PsŮ ČSAV

V Psychologickém ústavu ČSAV pracuje 6 vědeckých a 15 odborných pracovníků. Dále 3 vědecko-techničtí pracovníci, 7 aspirantů, 14 ostatních pracovníků a 3 pracovníci ve studijním pobytu.

ŘEŠENÉ PROBLÉMY A NEJVÝZNAMNĚJŠÍ VÝSLEDKY VÝZKUMŮ

Konkrétní badatelská práce ústavu byla v hlavních směrech určována úkoly Státního plánu základního výzkumu.

V letech 1967–70 byly výzkumy tematicky soustředěny do tří hlavních úkolů SPZV:

1. X-18-2 „Problémy psychologie učení a vývoje“. Ústředním tématem tu byl dílčí úkol „Výzkum kongnitivních a motivačních faktorů v lidském učení“ (koordinátor J. Linhart). Podařilo se tu rozpracovat koncepci psychologie učení a řešení problémů na podkladě bohatého experimentálního materiálu. Řada výsledků byla zveřejněna na I. pražské konferenci s mezinárodní účastí o psychologii lidského učení v r. 1969, která měla velmi pozitivní ohlas u nás i v zahraničí.

2. X-18-3 „Problémy sociální psychologie“. Na řešení tohoto úkolu se významně podílelo oddělení sociální psychologie, které zároveň bylo v roce 1968 organizátorem pražské mezinárodní konference sociálních psychologů.

3. X-18-6 „Psychologie osobnosti“. V rámci tohoto úkolu byly některými pracovníky ústavu převážně řešeny teoretické otázky osobnosti.

V páté pětiletce (1971–1975) koordinoval Psychologický ústav tři hlavní úkoly SPZV:

1. VIII-1-6 „Výzkum tvořivé činnosti a heuristických procesů v podmínkách socialistické společnosti“ (hlavní koordinátor J. Linhart). Cílem úkolu bylo komplexním výzkumem získat základní poznatky o povaze a zákonitostech tvořivé činnosti a heuristických procesů, analyzovat tyto procesy se zřetelem k simulaci tvořivé činnosti a ke konstrukci nových heuristických programů a přispět k objasnění specifiky informačních dějů v psychické činnosti a v procesech samoorganizace. K dosažení tohoto cíle bylo nutné, mimo jiné, vybudovat výpočetní středisko se zavedením laboratorního samočinného počítače a rozpracovat aplikaci programových jazyků pro účely psychologického výzkumu a praxe.

2. VIII-1-10 „Psychologické problémy soudobé civilizace a motivace lidského jednání“ (hlavní koordinátor J. Janoušek). V tomto úkolu se soustředili pracovníci sociálního oddělení na rozpracování otázek teorie potřeb a motivace, na analýzu procesu komunikace a objasňování socializačních mechanismů.

3. VIII-4-2 „Biologické a psychologické podmínky utváření člověka v socialistické společnosti“ (hlavní koordinátor J. Linhart). Úkoly řešené v našem ústavu byly zaměřeny na získání základních poznatků o psychických a psychofyziologických procesech činnosti a vývoje člověka a různých forem učení. Byly uplatněny vlastní experimentální metody opřené o přístrojovou a výpočetní techniku (metody ZPI, PAU, Bludištní učení). Některé výsledky výzkumu byly

zveřejněny na 2. pražské mezinárodní konferenci O psychologii lidského učení a řešení problému, kterou ústav zorganizoval. Hlavním výsledkem je tu shrnující teoretická práce J. Linharta „Proces a struktura lidského učení), která uceleně podává vlastní koncepci výkladu zkoumaných jevů. Monografie byla oceněna státní cenou a vyšla v ruštině a polštině.

Celkově lze shrnout, že hlavní výsledky práce ústavu v minulé pětiletce významně přispěly k objasnění zákonitostí lidské činnosti a její regulace a motivace, poznávacích procesů, přispěly k výkladu vývoje a socializace dítěte a k poznání povahy mezilidských vztahů. Soustavně byla rozpracovávána marxistická teorie obecné psychologie – v těsné spolupráci s psychology SSSR a dalších socialistických zemí a zároveň byla systematicky prováděna analýza nemarxistických směrů v psychologii. Podařilo se zapojit a rozvinout samočinnou výpočetní techniku pro potřeby psychologické badatelské práce a pro společenskou potřebu byly vyvinuty aplikační metody, především metoda Sociálního aktivního učení a Hromadná zkouška ZPI.

Samozřejmě, že v této zkratce není možno zdaleka podat úplný výčet dosažených výsledků nebo realizovaných výzkumů.

V šesté pětiletce (pro léta 1976–1980) byla vědeckovýzkumná činnost ústavu soustředěna do dvou hlavních úkolů SPZV:

1. VIII-5-1 „Psychologické zákonitosti vývoje člověka, jeho aktivní úlohy a jeho tvořivé činnosti v socialistické společnosti“ (hlavní koordinátor J. Linhart). V rámci tohoto hlavního úkolu budou pracovníky ústavu řešeny především tyto dílčí úkoly: a) Teoretické a metodologické problémy studia psychického vývoje člověka a jeho činnosti v rozvinuté socialistické společnosti; b) Dynamika lidské činnosti, učení a řešení problémů; c) Sociální determinace lidských činností a sociální interakce; d) Interakce sociálních a biologických činitelů v psychickém vývoji.

2. V těsné návaznosti na předchozí je hlavní úkol VIII-2-11 „Formování vědomí člověka a motivace činnosti v kolektivech v podmínkách vědeckotechnické revoluce“ (hlavní koordinátor J. Janoušek). Pracovníci ústavu se zúčastní na řešení především těchto dílčích úkolů: a) Zákonitosti formování vědomí člověka v rozvinuté socialistické společnosti; b) Řízení činnosti lidí v socialistické organizaci; c) Kooperace, komunikace a motivace ve společné činnosti; d) Působení sociálních faktorů na motivaci jednání a utváření potřeb.

Nedílnou součástí badatelské práce ústavu bude i nadále soustavný kritický rozbor nemarxistických buržoazních směrů v psychologii. Tyto úkoly byly soustředěny do dílčího úkolu VIII-6-11/2 „Kritika buržoazních a revizionistických směrů v psychologii“.

V posledním období byla zvýšena pozornost na aplikace poznatků základního výzkumu. Počítá se s aplikacemi zejména v oblasti školství a ve sféře řízení.

NEKTERÉ NEJVÝZNAMNĚJŠÍ PUBLIKACE

A) Knižní

Helus, Z.: Psychologické problémy socializace osobnosti. Praha, SPN, 1973.

Janoušek, J., Bokorová, V. a kol.: Motivace a civilizační proměny (Sborník). Praha, 1971.

Janoušek, J.: Sociální komunikace. Praha, 1968. (Přeloženo do maďarštiny, 1972).

Linhart, J.: Psychologie učení. Praha, SPN 1967.

Linhart, J.: Náhodné variace, struktura a plán v tvořivé činnosti. Rozpravy ČSAV, 81, Academia, Praha 1971.

Linhart, J.: Kapitoly z psychologie učení, myšlení a tvořivé činnosti. Skripta, Praha, 1971.

Linhart, J.: Proces a struktura lid-

ského učení. Academia, Praha 1972 — předtím vydáno v ruštině a v polštině. (Monografické zpracování teorie lidského učení na základě principů marxistické psychologie. Autor je za tuto práci vyznamenán v roce 1975 státní cenou Klementa Gottwalda).

Linhart, J.: Činnost a poznávání. Praha, Academia 1976. (Monografické zpracování psychologie lidské činnosti a procesů poznání. Mimo jiné zde autor rozvedl tvůrčím způsobem uplatnění zásad a metod dialektického materialismu.)

Linhart, J.: Dialektikomaterialistická metoda v současné psychologii. (Úvod do obecné a vývojové psychologie.) Skript. Praha, FFUK 1976.

Linhart, J., Kodým, M., Kotásková, J.: Mravní vývoj dítěte v socialismu. Praha, 1976.

Sborník I. pražské mezinárodní konference o lidském učení. Praha, 1970. (Věd. red. J. Linhart.)

Sborník II. pražské mezinárodní konference o psychologii lidského učení a řešení problémů. Praha, 1974. (Věd. red. J. Linhart.)

Využití techniky v současné psychologii (Sborník). Odb. red. C. Lukavský. Praha, 1975.

B) Časopisecké studie — výběr

Bokorová, V.: Otázky motivace a některé jejich souvislosti se společenskými procesy. In: K vybraným otázkám antropologie a psychologie ve vztahu k vědeckotechnické revoluci. Praha, 1968, s. 35—69.

Bokorová, V.: Úloha potřeb v motivaci lidského chování a působení sociálních faktorů na jejich tvorbu. Čs. psychologie XIX, 5, 1975, s. 428—446.

Janoušek, J.: Struktura a typologie skupinové problémové situace. Čs. psychologie 1971, 5, s. 492—495.

Janoušek, J.: Dynamika lidské motivace v podmínkách vědeckotechnické revoluce. Čs. psychologie, XIX. č. 5, 1975, s. 400—411.

Jelínková, Z.: Conditioning and discrimination of sound stimuli during sleep. *Studia psychologica* XIII, 2, 1971, s. 152—153.

Jelínková, Z.: Specific features of conditioned responses in sleep. (Proceedings of 2nd Prague Conference "Psychology and Human Learning and Problem Solving"), 1973, s. 492—494.

Kotásková, J.: Genetic resources of social learning process. *Psychol. a patopsychol. diatáfa*, 1971, 1.

Kotásková, J.: Sociální chování

chlapců a děvčat v souvislosti se sociálním posilováním a osobností rodičů u dvou populací. Čs. psychologie, 1972, 4, 5.

Kotásková, J.: Kontinuita a diskontinuita vývoje interakcí v socializačním procesu. Čs. psychologie, 1975, 6.

Kožený, J.: Standardizační studie FIRO-B dotazníku. Čs. psychologie 1973, 1, s. 36—53.

Linhart, J.: Orientierungsverhalten und Lernmotivation. In: Bericht über den 25. Kongress der Deutschen Ges. für Psychologie. Verlag für Psychologie. Dr. C. J. Hogrefe, Göttingen, 1967, 525—529.

Linhart, J.: Orientirovočnoje povedenije i motivacija v naučenii. *Studie psychologica*, 1967, 9, 2, 93—105.

Linhart, J.: Die Erforschung der Problemlösung im Domino-Spiel. In: Bericht über den 26. Kongress der Deutschen Ges. für Psychologie. Verlag für Psychologie, Dr. G. J. Hogrefe, Göttingen, 1969, s. 338—345.

Linhart, J.: O úloze transferu v učení a vyučování. *Pedagogika*, 1970, 6, s. 879—899.

Linhart, J.: Problem Solving and Neurotics. *Teorie a metoda*, 1971, 3, 3, s. 113—122.

Linhart, J.: Společenské vědy a vývoj společnosti. *Filozofický časopis*, 1971, 19, 1, s. 111—135.

Linhart, J.: Aspecte euristice ale probelor de identificare. *Psihologie*, 1972, 9, 1, s. 28—48.

Linhart, J.: Aktuální ideologické problémy rozvoje marxistické psychologie v Československu. In: *Ideologické problémy rozvoje marxistické psychologie v ČSSR*. Brno, 1973, s. 5—38.

Linhart, J.: Bytije, čelovek i soznajenje. In: 15 Vsemir. kongr. po filos. Varna, 1973, 6 s.

Linhart, J.: Ideové otázky vědeckotechnického rozvoje a řízení socialistických organizací. Čs. psychologie, 1975, 19, 1, 2—6.

Linhart, J.: Odstraženije dejstvitel'nosti, razvitije poznajenija i obučenija. *Studia psychologica*, 1975, 17, 2, 116—142.

Linhart, J.: Činnost a základní mechanismy její regulace. Čs. psychologie, 1976, 20, 5, 393—404.

Linhart, J., Vohník, S., Horák, P.: A Contribution to Information Analysis of Identification Processes. In: *Entropy and Information*. Praha, Academia, 1975, s. 155—170.

Lukavský, C.: Problematika izmere-nija motivaciji dostiženija (Tbilisi, 1974).

Lukavský, C.: K otázce charakteru působení paměti v procesu řešení úkolu bludištního typu. *Čs. psychologie*, 1975, 3.

Novák, V., Linhart, J.: Evoluce lidské činnosti na úrovni biologie a psychologie. *Čs. psychologie*, 1975, 19, 2, 89–101.

Novák, V.: Linhart, J.: Dialektika kategorie odrazu ve fyzice, biologii a psychologii. *Filos. časopis*, 1976, 24, 3, 369–399.

Pejša, V., Linhart, J.: Dosavadní zkušenosti s výzkumnou metodou DHA 1+9 a perspektivy jejího dalšího využití. *Čs. psychologie* 1975, 3.

Rejthar, S., Linhart, J., Frencl, M.: Research in Sign Concept Identification. In *Proceedings of the 2nd Prague Conference on Psychology of Human Learning and Problem Solving*. Praha, 1975, s. 223–229.

EDIČNÍ ČINNOST PsÚ ČSAV

PsÚ ČSAV je editorem časopisu pro psychologickou teorii a praxi „Československá psychologie“. Dále vydává „Bulletin Psychologického ústavu ČSAV“ jako publikaci s volnou periodicitou, pro interní potřebu československých i zahraničních psychologických pracovišť. Jeho úkolem je pohotově informovat o výsledcích vědecké a výzkumné činnosti ústavu.

Dále vydává sborníky z konferencí organizovaných ústavem. Jsou to např. sborníky:

1. Problémy kybernetických a matematických metod v psychologii vnímání a učení. Sborník referátů přednesených na konferenci v Liblicích dne 13. a 14. prosince 1965, Praha 1968.

2. *Proceedings of the International Conference on Psychology of Human Learning*, Praha 1970.

3. *Experimental Social Psychology. Papers and Reports from the International Conference on Social Psychology*, Prague 1968.

4. *Proceeding of the 2nd Prague Conference on Psychology of Human Learning and Problem Solving*, Prague 1974.

5. *On Psychology of Human Learning and Problem Solving. Selection of papers 2nd Prague Conference*, Bratislava 1976.

V současné době je redakčně dokončován text společného sborníku ÚOAPP APN SSSR v Moskvě. Práce jsou zaměřeny na experimentální metodologii výzkumu procesů činnosti, učení a řešení problémů.

Ediční činnost je dále zaměřena na plánování vědeckých publikací a popularizačních prací. Pozornost se věnuje i překladům zahraniční literatury, zejména sovětské.

MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE

Psychologický ústav ČSAV uzavřel smlouvu o vědecké spolupráci s Ústavem obecné a pedagogické psychologie APN SSSR v Moskvě 15. 12. 1970. V této spolupráci je řešeno téma: „Analýza procesu učení a řešení problému a jejich vývojových aspektů“. Smlouva byla obnovena na léta 1976–1980. V současné době je na základě této spolupráce připravován sborník „Výzkum myšlení a učení v procesu řešení problému“.

V roce 1974 byla uzavřena pracovní dohoda o spolupráci s PsÚ AV SSSR a týká se výzkumů psychologických a psychofyziologických mechanismů cílesměrného chování člověka a modelování těchto procesů. Smlouva byla obnovena na léta 1976–78 s upřesněným zaměřením na experimentální a teoretický výzkum poznávacích procesů a jejich modelování a na psychofyziologické mechanismy učení a řešení problému. Na toto téma se připravuje společná publikace.

V roce 1970 byla uzavřena smlouva s Institutul Cercetari Medicale Rumunské lékařské akademie věd v Cluji na téma: „Vliv zátěže lidského organismu duševní prací“ (Vliv tvorby elementárního podmíněného spoje na vegetativní nervovou soustavu). Na období 1976–1980 byla uzavřena dohoda o spolupráci k úkolu „Psychofyziologické charakteristiky osobnosti“.

Dále byla rozvinuta konkrétní spolupráce na základě dohod s pracovišti MLR, v NDR a s resortními PÚ v Kyjevě. Předmětem těchto dvoustranných mezinárodních dohod, které se opírají o uzavřené dohody akademií věd socialistických zemí, jsou experimentální výzkumy poznávacích procesů a rozpracování metodologie marxistické psychologie.

KONFERENCE PsÚ ČSAV S MEZINÁRODNÍ ÚČASTÍ

Dne 7.–11. 10. 1968 byla v Praze uspořádána mezinárodní konference sociální psychologie ve spolupráci s výborem Translational social psychology a s European Association for Experimental Social Psychology. Zaměřila se na tyto tematické okruhy:

1. Socializace dětí a mládeže.
2. Kognitivní a behaviorální konzistence.
3. Interpersonální konflikty.
4. Sociální psychologie jazyka.
5. Meziskupinové vztahy.
6. Sociální percepce.

Pořádané konference se zúčastnilo padesát odborníků.

Dne 14.–19. 7. 1969 se konala I. pražská konference s mezinárodní účastí „Psychologie lidského učení“, která probíhala v pěti sympoziích: 1. Paměť a učení; 2. Aktivace a motivace v učení; 3. Symbolické a jazykové procesy a učení; 4. Teoretické problémy učení, modely učení; 5. Kognitivní procesy a řešení problémů. Konference se konala pod záštitou předsedy ČSAV, ministra školství a za spoluúčasti UNESCO, účastnilo se jí celkem 100 odborníků, z toho více než polovina zahraničních.

Dne 3.–5. 5. 1971 se v Liblicích konalo symposium psychologie řešení problému a učení, které bylo věnováno psychologickým aspektům řešení, učení a heuristiky.

Dne 16.–20. 7. 1973 se konala 2. pražská konference „Psychologie lidského učení a řešení problému“, jejíž problematika byla rozdělena do sedmi sympozií: 1. Řešení problému a heuristické programy; 2. Symbolické a poznávací procesy; 3. Psychologie učení a jeho modely; 4. Aktivace a motivace učení; 5. Vnímání a pozornost; 6. Psychofyziologické aspekty učení a paměti; 7. Aplikace. Konference byla konána pod záštitou prezidia ČSAV, ministra školství ČR, za spoluúčasti UNESCO. Zúčastnilo se jí 200 delegátů, z nichž polovina byla ze zahraničí.

V červenci 1977 proběhla v Praze 3. pražská konference O psychologii lidského učení, řešení problému a vývoji.

V roce 1973 se uskutečnila ve dnech 16. a 18. 7. v Domě vědeckých pracovníků LANNA konzultativní schůzka představitelů psychologických institucí a organizací k otázkám kooperace a integrace psychologických výzkumů v socialistických zemích.

Dne 24.—26. 6. 1974 se v Jílovišti u Prahy konala porada představitelů psychologických institucí a organizací socialistických zemí. Jednání se týkalo formy spolupráce odborníků socialistických zemí, při němž byly zejména řešeny otázky systémů efektivní výměny informací, přípravy psychologických kádrů v zemích RVHP a organizačních předpokladů k integraci psychologických výzkumů.

ÚČAST NA MEZINÁRODNÍCH KONFERENCÍCH

Jak vyplývá z předchozího má PsÚ ČSAV úzké pracovní kontakty s psychologickými pracovišti socialistických zemí; vedoucí pracovníci se zúčastňují pravidelně konferencí a porad těchto pracovišť. Mimo jiné se pracovníci průběžně zúčastňují i pravidelných konferencí psychologů podunajských zemí, konferencí o vývoji lidských potřeb v Tbilisi apod. Zároveň jsou sledovány konference Německé psychologické společnosti, konference Mezinárodní asociace sociálních psychologů, Asociace vývojových psychologů a Mezinárodní asociace pro aplikovanou psychologii. Vybraní vedoucí pracovníci ústavu se zúčastnili i světových psychologických kongresů v Londýně, Tokiu a v Paříži. Účast na těchto mezinárodních akcích byla aktivního rázu a v příslušných sbornících byla publikována cizojazyčně řada referátů našich pracovníků.

Zároveň spolupracují pracovníci ústavu s domácími i zahraničními společnostmi některých jiných vědeckých oborů (fyziologie, filozofie, kybernetika, pedagogika, lékařství teoretické i aplikační obory).

B) PSYCHOLOGICKÁ LABORATOŘ ČSAV V BRNĚ

Když byl v Praze zřízen Kabinet pedagogických věd ČSAV 1. února 1954, který byl později (1. ledna 1957) přeměněn v Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV, vzniklo tam 1. ledna 1960 také oddělení pedagogické psychologie.

Prvního května 1963 (usnesení prezidia z 5. dubna 1963) vzniklo v Pedagogickém ústavě JAK ČSAV v Praze oddělení vývojové psychologie s pobočným pracovištěm v Brně, které mělo samostatný status a zabývalo se v té době hlavně výzkumem psychického vývoje brněnských dětí od narození do 15 let (od r. 1976 do 18 let).

První samostatné české psychologické pracoviště vzniklo v ČSAV teprve po zřízení Psychologického ústavu ČSAV v Praze s pracovištěm v Brně (1. dubna 1967). Toto brněnské pracoviště mělo samostatný status a samostatný rozpočet až do svého osamostatnění 1. ledna 1970, kdy se stalo samostatným pracovištěm s názvem Psychologická laboratoř ČSAV v Brně.

Psychologická laboratoř ČSAV řeší základní problémy psychologie osobnosti v konkrétních podmínkách naší socialistické společnosti z hlediska a struktury a dynamiky osobnosti, b) dlouhodobého sledování psychického vývoje (longitudinální výzkum brněnských dětí), c) shod a rozdílů normální a poruchové činnosti duševní, d) z hlediska tvořivé duševní činnosti; 2. problémy trvání kontinuitní optické a akustické pozornosti; 3. počínaje rokem 1976 se věnuje také kritice současných buržoazních revizionistických směrů v psychologii (zejména pragmatisticky a existencialisticky zaměřených koncepcí) a filozoficko-teoretických problémů osobnosti a řeší zájmy, postoje a hodnotové orientace adolescentní mládeže. Všechny výše uvedené problémy řešila a řeší v rámci státního plánu výzkumu.

V Psychologické laboratoři ČSAV pracují 3 samostatní vědečtí pracovníci, 2 vědečtí pracovníci, 6 odborných a 3 techničtí pracovníci.

V okruhu problematiky struktury a dynamiky osobnosti se O. Kolaříková zabývá otázkami statické struktury osobnosti, a to konkrétně problematikou struktury zájmové, dílčími vztahy mezi motivační a temperamentovou strukturou osobnosti a problematikou osobnostních vlastností. Hledala relativitu rozdílů mezi tzv. maskulinními a tzv. feminními zájmy a formulovala hypotézu vzájemného překrývání pohlavních charakteristik zájmových preferencí a těch charakteristik, které souvisejí se studijně profesionální orientovaností mladých lidí. Na základě původní metodiky zájmového inventáře a s použitím korelačních technik našla trsy vazeb zájmových preferencí, které vykazovaly značnou shodu s klasickými teoriemi hodnotových zaměření osobnosti. Shledala, že zájmy nejsou v osobnostní struktuře příliš závislé ani na extraverci, ani na neuroticismu, že však přitom jsou závislejší na extraverci než na neuroticismu.

Sledovala návaznosti mezi typologickou a faktorovou koncepcí extraverte a introverte, navrhla využití klasického faktorového modelu pro studium interní struktury jednotlivé osobnostní vlastnosti, navrhla se zřetelem k faktorové koncepci extraverte—introverte nové pojetí bipolarity osobnostních vlastností. Přispěla k diskusi o dvou hypotézách, z nichž jedna identifikuje introverzi se slabostí nervové soustavy v Pavlovově smyslu, druhá s převahou dynamiky excitace v Nebylicynově. smyslu, a to tak, že shledala některé argumenty přispívající ke zmírnění zdánlivé rozpornosti obou hypotéz.

Publikovala řadu odborných studií, dvě vysokoškolská skripta a další práce. Pracuje na česko-francouzském psychologickém slovníku.

V roce 1961 bylo zahájeno dlouhodobé zkoumání psychického vývoje dětí od prvních měsíců života do adolescence, které probíhá paralelně s pediatrickým, antropologickým a sociologickým sledováním jejich zdravotního stavu a životních podmínek. Z dosavadních výsledků zkoumání vzorku 500 brněnských dětí byly vyvozeny závěry o vývojové dynamice a trendech vývoje jednotlivých psychických schopností. Byla zjištěna frekvence devíti vývojových trendů ve věkovém období 4—6—8 roků ve dvou výkonových oblastech: a) intelektové schopnosti, b) zobrazovací schopnosti. Byl vymezen podíl věku matky a pořadí narození dítěte na daný psychomotorický vývoj. Byla prokázána korelace mezi úrovní rodinného prostředí a sociální adaptací dětí v předškolním a mladším školním věku. Výsledky analýzy citových vztahů dětí k členům rodiny byly srovnány s analogickými výsledky u gdaňských dětí. Dospělo se k identifikaci schémat, jichž používají děti ve věku 4—12 roků při zobrazování lidské postavy; tato schémata byla konfrontována se somatotypem dětí. Byla provedena kritická analýza artefaktů, k nimž dochází při jednostranně psychomotorickém zpracování dat longitudinálního výzkumu. Řešená problematika byla zpracována v 18 časopiseckých publikacích a tvoří I. část publikace „Problémy psychického vývoje a osobnosti“ (Praha, Academia, v tisku).

Pracovníci se podíleli na přípravě symposia s mezinárodní účastí Human Behavior Genetics, které se konalo v roce 1970 v Brně. O nejdůležitějších výsledcích referoval J. Švancara (odpovědný řešitel úkolu zařazeného do státního plánu RVT XVII-37-7) na kongresu Psychologické společnosti NDR v Erfurtu 1972.

V oblasti komparativního studia neporuchové a poruchové činnosti duševní byly řešeny pod vedením R. Konečného tyto dílčí úkoly: Komparativní studium

osobnosti normální a abnormální, Teorie normality, Význam psychopatologie pro studium normální osobnosti, Vliv sociálních, kulturních a civilizačních faktorů na nervový systém dítěte. Význam hodnocení a hodnot v psychoterapii, Typy výchovného působení rodičů na neurotizaci dítěte. Osobnost mladistvých suicidantů, Diagnostické diferenční znaky kreseb dětí normálních, neurotických, epileptických, psychopatických, Teorie sebevražednosti, Dětská kresba lidské postavy a stanovení 35 objektivně sledovatelných parametrů se zřetelem k normálnímu i abnormálnímu vývoji, Psychologické procesy u fenylketonuriků, Vývoj mentální úrovně dětí a její individuální variabilita, Problémy adaptability dětí, Sugestibilita dětí a její vztah k inteligenci a adaptabilitě, Vztahy některých somatických, zdravotních a sociálních faktorů k inteligenci, sugestibilitě a chování dětí, Vliv délky kolektivní předškolní výchovy na rozdíly v chování školních dětí, Problémy volního brzdění, Analýza typů zaměřenosti ve vztahu k Sheldonovým temperamentům, Vztah somatotypů k vybraným charakteristikám chování a volního brzdění, Osobnost psychologa při vyšetřování dětí, Problémy osobního tempa, Stabilita znaků chování během vývoje.

Byly vytvořeny některé nové metody a adaptovány některé starší metody, a to: Dotazník učitelů, metoda pareidolií, metoda volního brzdění, modifikace Zazzova testu zvířat, Doll-Play, tři motivační testy, metoda verbální reakce dětí na životní prostředí.

V oblasti tvořivé duševní činnosti řeší J. Viewegh výzkumně problematiku osobnostních předpokladů umělecké tvůrčí činnosti a v širším smyslu otázky psychologie a psychopatologie umění. Své výzkumy vědomě a systematicky zaměřuje k vybudování metodologických základů a kategorizace poznatkového fondu doposud málo propracované interdisciplíny — psychologie umělecké literatury.

Za východisko studia vztahu „osobnost—dílo“ byla zvolena metodika komparační psychologické analýzy života a díla tvůrčí osobnosti. V této souvislosti byla věnována pozornost metodologickému problému využití osobních dokumentů (deníků, dopisů a jiných autobiografických materiálů) v psychologii. Aplikace metodiky komparační analýzy na literární materiál konkrétní tvůrčí osobnosti se suicidálními tendencemi umožnila autorovi vypracovat psychologickou koncepci suicidálního vývoje a odvodit některé obecné zákonitosti tvůrčího procesu (např. mechanismu tvůrčí objektivace).

V současné době věnuje autor výzkumnou pozornost psychologickým aspektům hodnot a hodnocení (zejména v souvislosti s tvůrčím procesem) a teoretickému i experimentálnímu výzkumu vztahu fantazie k vlastnostem osobnosti. Autor ve své koncepci fantazie překonává úzce kognitivisticky zaměřené pojetí fantazie a považuje naopak fantazii za osobnostně podmíněnou psychickou aktivitu; její podstata spočívá ve schopnosti individua emancipovat se od příliš jednoznačně vymezených podmínek vnějšího prostředí a tím i možnosti zasahovat tvořivě do této reality.

V oblasti problematiky pozornosti byl V. Chmelařem a P. Oseckým experimentálně zkoumán časový průběh trvání kontinuální optické a akustické pozornosti a jeho zákonitosti během hodiny u osob různého věku a ve spolupráci s C. Dostálkem a H. Krásou vztah vegetativní aktivity a EEG k aktivní akustické pozornosti.

Bylo zjištěno, že kvantitativní charakteristiky průběhu trvání aktivní pozornosti jsou vysoce interindividuálně variabilní, že závisí na druhu podnětů, věku,

pohlaví aj., že výskyt chyb má stále náhodný charakter, že délky intervalů bezchybné činnosti se takřka u všech osob řídí exponenciálním zákonem rozložení, že Markovský model průběhu aktivní pozornosti vykazuje adekvátnější shody se skutečností než deterministický periodický model.

Dále bylo zjištěno, že v průběhu jedné hodiny trvání akustické pozornosti se zpomaluje dechová a tepová frekvence, v EEG přibývá pomalých rytmů, zejména theta a ubývá změn kožní impedance a že dlouhodobý kontinuální, nepřetržitý průběh trvání aktivní optické a akustické pozornosti je multifaktorové povahy. Je to složitý dynamický proces, který je nerozlučně spojen s kvalitou podnětů. Pozornost tvoří s pozorovaným objektem (podnětem) stále se utvářející dynamickou strukturu.

Z této problematiky bylo publikováno 15 odborných studií a zpracovány dvě závěrečné zprávy o řešení dílčího úkolu státního plánu výzkumu o pozornosti: a) Mikroanalýza průběhu trvání aktivní optické a akustické pozornosti, Brno 1971 (220 str.) a b) Průběh trvání kontinuální optické a akustické pozornosti a jeho zákonitosti, Brno 1975 (186 str.).

O průběhu trvání aktivní pozornosti byly předneseny referáty na XVII. mezinárodním psychologickém kongresu ve Washingtonu (1963) a na II. pražské konferenci (s mezinárodní účastí) o lidském učení a řešení problémů (1973) a na III. pražské konferenci (s mezinárodní účastí) O lidském učení a vývoji (1977).

Psychologická laboratoř pracuje na česko-rusko-anglicko-německo-francouzském psychologickém slovníku.

NEKTERÉ NEJVÝZNAMNĚJŠÍ PUBLIKACE

Chmelař, V., Osecký, P.: Micro-analysis of Active Optical and Acoustic Attention Deviation and Duration. Československá psychologie 15, 1971, 201–218.

Chmelař, V.: Duration of Active Optical and Acoustic Attention and their Relation in the Same Individuals. Studia psychologica XIV, 1972, 3–17.

Chmelař, V.: Vliv věku a modality stimulu na trvání optické a akustické pozornosti. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada pedagogicko-psychologická, Brno, 1972, 151–168.

Chmelař, V., Osecký, P.: Mikroanalýza průběhu trvání aktivní akustické pozornosti při akustickém vnímání smysluplného textu. Československá psychologie 18, 1974, 1–12.

Chmelař, V., Osecký, P.: Mikroanalýza průběhu trvání aktivní pozornosti u 6–11letých hochů a dívek při optickém vnímání sukcesivně vnímaných bezesmyсловých slabik. Československá psychologie 19, 1975, 26–41.

Chmelař, V., Osecký, P.: Matematické modely průběhu aktivní pozornosti. In: Sborník prací filozofické fakulty, řada pedagogicko-psychologická, Brno, 1974, I, 9, 17–51.

Chmelař, V., Osecký, P.: The Mar-

kov Model of Active Attention. Studia psychologica 17, 1975, 94–104.

Chmelař, V., Dostálek, C., Krása, H.: Vztah vegetativní aktivity a EEG k aktivní akustické pozornosti. Československá psychologie 20, 1967, 217–220.

Kolaříková, O.: Některé otázky typů osobnosti v současné psychologii. Československá psychologie X, 1966, 541–546.

Kolaříková, O.: K teorii zájmové osobnostní struktury. Československá psychologie XI, 1967, 527–540.

Kolaříková, O.: Motivační struktura osobnosti jako předmět zkoumání v psychologii 20. století. Československá psychologie XIII, 1969, 160–171.

Kolaříková, O.: Some Correspondences in the Relation of Interest Responses in Selected Differential Groups. Studia psychologica XI, 1969, 243–245.

Kolaříková, O.: Přínos faktorových modelů osobnosti pro teorii vlastností a některá východiska jeho využití v psychodiagnostice. Československá psychologie XVI, 1972, 333–348.

Kolaříková, O.: K otázce potenciálních indikátorů extraverte-introverze na úrovni nervových procesů excitace a inhibice. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 1972, I 7, 169–180.

Kolaříková, O.: Diferenciace pozic různých skupin vysokoškoláků vzhledem k dimenzím extraverte a neuroticismu. *Československá psychologie* XVII, 1973, 492–501.

Kolaříková, O.: Maskulinní a feminní charakteristiky zájmových preferencí. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 1974, I 9, 61–79.

Kolaříková, O.: Zájmové korelační plejády a jejich vazby s extravertí a neuroticismem. *Československá psychologie* XIX, 1975, 340–353.

Kolaříková, O.: Některé problémy a perspektivy výzkumu vlastností osobnosti. *Československá psychologie* XXI, 1977, 21–31.

Kolaříková, O.: K problémům konzistence vlastností osobnosti. In: *K problémům psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

Kolaříková, O.: Psychopatologické aspekty typologických a faktorových modelů osobnosti. In: *K problémům psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

Kolaříková, O.: Vazby zájmů s extravertí a s neuroticismem a jejich diferenční charakteristiky. In: *K problémům psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

Kolejková, A.: K otázce citových vztahů šestiletých dětí v rodině. In: *K problémům psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

Konečný, R., Bouchal, M.: *Psychologie v lékařství*, Avicenum, Praha 1966, 1971 (ruské vydání *Psychologia in medicina* v r. 1974).

Konečný, R.: Význam psychopatologie pro studium normální osobnosti. In: *K problémům psychologie osobnosti*, Academia, Praha, 1967.

Konečný, R.: Vybrané studie z psychologie I., II. (kandidátská práce 1966).

Konečný, R.: Problémy normální a poruchové činnosti duševní dětí předškolního věku (VII-3-7-2) a Problémy normální a poruchové činnosti duševní dětí školního věku (VII-3-8-1), Zpráva 105 str. a 35 studií (postupně se publikují).

Kysilková, H.: Kresba lidské postavy dětí epileptických a její srovnání s kresbou lidské postavy dětí zdravých. In: *K problémům psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

Mazálková, J.: Vývoj sociální adaptace 6–10letých hochů a děvčat v závislosti na typu rodiny: In: *K problémům psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

Osecká, L., Konečný, R.: Vývoj mentální úrovně (inteligence) dětí ve věku 3–8 let. In: *K problémům psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

Švancarová, L.: Longitudinální zkoumání zobrazovacích schopností dětí 4–12 letých. Etapová zpráva, Brno 1977, 243 s.

Švancara, J. a kol.: *Diagnostika psychického vývoje*, 2. vyd., Avicenum Praha, 1974.

Švancara, J.: Aktuální otázky dlouhodobého sledování psychického vývoje. *Psychologia a patopsychologia dietata*, 1975, 5, 389–399.

Švancara, J., Elithorn, A.: A Longitudinal Study of Perceptual Problem Solving Skills in Children. *Proceedings of the 2nd Prague Conference Psychology of human Learning and Problem Solving*, Praha, UK 1975, 516–521.

Švancara, J., Švancarová, L.: *Problémy psychického vývoje a osobnosti (I. část)*, Academia, Praha, v tisku.

Viewegh, J.: K některým problémům motivace bilančního suicidálního jednání. *Československá psychologie* 13, 1969, 590–603.

Viewegh, K.: K užití osobních dokumentů v psychologii. *Československá psychologie* 16, 1972, 363–372.

Viewegh, J.: Suicidium a tvůrčí proces. *Zprávy Psychologické laboratoře ČSAV v Brně*, 1973, č. 10–11, 19 s.

Viewegh, J.: Sebevražda z aspektu interpersonální situace. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada ped.-psychologická I 8, 1973, 153–157.

Viewegh, J.: Teoretická východiska výzkumu fantazie. *Československá psychologie*, 19, 1975, 281–284.

Viewegh, J.: Tvůrčí fantazie z hlediska psychologie osobnosti. Sborník „Výchova k tvořivosti v přípravě vědeckotechnických pracovníků“, s. 153–161. Česká vědeckotechnická společnost – Strojnická společnost, Praha 1975.

Viewegh, J.: Tvůrčí činnost a problém hodnot. *Československá psychologie* 20, 1976, 545–550.

Viewegh, J.: Hodnocení jako psychologický problém. In: *Problémy psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

Viewegh, J.: Hodnotově motivační koncepce sebevraždy: In: *Problémy psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

Viewegh, J.: Příspěvek k teorii tvůrčí fantazie. In: *Problémy psychického vývoje a osobnosti*, Academia, Praha, v tisku.

EDIČNÍ ČINNOST

Psychologická laboratoř vydává Zprávy o své vědecké činnosti (dosud vyšlo 24 čísel) a spolupracuje na překladech zahraniční literatury.

MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE

Pracovníci Psychologické laboratoře navázali styky s některými psychology ze socialistických zemí a některých kapitalistických států.

ÚČAST NA MEZINÁRODNÍCH KONGRESECH
A KONFERENCÍCH S MEZINÁRODNÍ ÚČASTÍ

Pracovníci se zúčastnili mezinárodních psychologických kongresů ve Washingtonu (1963), v Moskvě (1966), v Lublani (1969), v Montrealu (1974), v Nijmegenu (1971), Střetnutí psychologů podunajských zemí (1967, 1970, 1973), Druhé pražské konference s mezinárodní účastí o psychologii lidského učení a řešení problémů (1973) a Třetí pražské konference a psychologii lidského učení a vývoji (1977) aj.

C) ODDĚLENÍ PEDAGOGICKÉ PSYCHOLOGIE
PEDAGOGICKÉHO ÚSTAVU J. A. KOMENSKÉHO ČSAV

Oddělení pedagogické psychologie Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV vzniklo 1. 1. 1960. Hlavním výzkumným cílem je řešení základních teoretických a metodologických otázek marxistické pedagogické psychologie, se zvláštním důrazem na problematiku žáka socialistické školy, řízení jeho rozvoje a metod výzkumu, včetně pedagogickopsychologické diagnostiky. Výsledky práce oddělení usilují o hlubší propracování psychologického aspektu optimalizace výchovně vzdělávacího procesu a v tom smyslu také navazují na linii školské politiky v Československu. V současnosti pracují v oddělení 4 vědečtí pracovníci, 5 pracovníků odborných, dále 3 aspiranti, 2 pracovníci ve studijním pobytu a konečně 3 technické asistentky.

V první fázi své existence — v letech 1960—1966 — bylo oddělení jediným psychologickým pracovištěm v rámci Československé akademie věd a postupně značnou měrou přejímalo úlohu v té době ještě neexistujícího, avšak vysoce potřebného samostatného psychologického ústavu, orientovaného na rozpracování obecné psychologické teorie a řešení otázek základního psychologického výzkumu. Pod vedením J. Linharty stála v popředí vědeckovýzkumných úkolů problematika učení, motivace a vývoje, a to jak ve své obecně teoretické podobě, tak ve své pedagogické aplikaci. Činnost oddělení byla v té době pod Linhartovým vedením průkopnická. Navazovala na tradici fyziologie vyšší nervové soustavy I. P. Pavlova a jeho žáků, rozvíjela tvořivě novější myšlenky vůdčích osobností sovětské psychologie a fyziologie té doby a kriticky hodnotila moderní koncepte učení rozvíjené na Západě, zejména v behavioristické a nebehavioristické tradici. Důsledně uplatňované zřetele dialektického materialismu byly tvořivě aplikovány při využívání v té době nových myšlenek, pramenících z oblasti kybernetiky, logiky, sémantiky aj. Oddělení pedagogické psychologie výrazně přispívalo ke sjednocování předních psychologů a svými semináři napomáhalo integraci psychologického bádání u nás.

Základním dílem vzniklým v tomto období v oddělení pedagogické psychologie byla monografie J. Linhart: Psychologické problémy učení.

Významnou událostí pro rozvoj pedagogické psychologie v Pedagogickém ústavu J. A. Komenského ČSAV bylo zřízení oddělení programovaného učení v roce 1964, a to z iniciativy tehdejšího ředitele ústavu J. Váni a za vedení D. Tollingerové. Také toto oddělení má mimořádné zásluhy na probíjování modernizačních snah v naší psychologii, s citlivým zřetelem k potřebám a novým úkolům naší pedagogické praxe. Oddělení byl v roce 1968 přiznán statut a název Laboratoř programovaného učení. Vědeckovýzkumným cílem laboraře bylo zjistit, do jaké míry může programované učení a moderní didaktická technika (vyučovací stroje, тренаžéry, simulátory a integrované systémy) přispět ke zvýšení efektivity vzdělávacího procesu. Odpověď byla hledána především v psychologických zákonech lidského ušení. Podstata programovaného učení je spatřována nejen ve vytváření optimálních podmínek učení, ale především v pokusu o jeho optimální řízení. Laboratoř s širokým okruhem spolupracovníků se zaměřila postupně na tři základní okruhy problémů: vymezení předmětu nové disciplíny, vypracování soustavy metod programovaného učení a určení přiměřeného místa prostředků programovaného učení a didaktické techniky v integrovaných soustavách i v celém vzdělávacím systému. V laboratorních pokusech byly na modelech rozhodovacích a autoregulačních procesů studovány některé psychické i vnější determinanty učení. Laboratoř rovněž plnila pod vedením D. Tollingerové významné koordinační funkce ve státním plánu vědeckého výzkumu, uspořádala řadu významných mezinárodních akcí, její pracovníci byli činní v oblastech expertízních atd.

V letech 1964–1970 byly v Laboratoři realizovány zejména tyto výzkumné projekty:

Programované učení a psychická regulace (D. Tollingerová), Metody ověřování programu a jeho revize (V. Kulič), Vliv chybného výkonu na průběh a výsledek učení (V. Kulič), Senzitivita k výkonu jako determinanta učení (D. Tollingerová), Subjektivní evidence výsledku činnosti (V. Kulič), Taxonomie učení úloh (P. Masopust), Operační analýza výkonu (D. Tollingerová), Vnější regulace jako determinující faktor činnosti a jejího prožívání (V. Kulič), Automatizovaná učebna a její didaktická funkce (P. Kutný), Hodnocení výkonu jako prostředek komunikace (D. Tollingerová), Operační analýza výkonu (H. Krykorková), Televizní výuka na vysoké škole – systém teling (P. Masopust), Analýza činnosti učitele ve vyučování (J. Mareš), Psychologická problematika výběrové odpovědi v programovaném učení (H. Krykorková). Stručné anotace uvedených úkolů s uvedením bližších údajů o publikaci souhrnných výsledků lze najít v brožuře Laboratoř programovaného učení, sestavil V. Kulič, vyd. PÚJAK ČSAV, Praha 1970. Od roku 1971 je Laboratoř součástí oddělení pedagogické psychologie PÚJAK ČSAV a jejím vedoucím je V. Kulič.

Po vzniku Psychologického ústavu ČSAV v roce 1967, jehož jádro tvořila skupina pracovníků dosavadního oddělení pedagogické psychologie vedených J. Linhartem, bylo v Pedagogickém ústavu JAK ČSAV konstituováno oddělení nové, vedené M. Michaličkou. Jeho náplň se nadále úžeji vázala na sepětí s otázkami pedagogickými, na problematiku psychických vlastností žáků a jejich diagnostiku. V roce 1968 vznikla samostatná výzkumná skupina psychologie schopností žáků.

Kromě zásadních teoretickoprogramových hledisek byly propracovány některé netradiční, nové pohledy na schopnosti determinanty žákovy školní činnosti, jeho výkonu a úspěšnosti. To se týkalo např. otázek typů intelektuálních

schopností u dětí, analýzy pojmu „jazyková schopnost“ spolu s vyvozením závěrů o funkci, vývoji a zjišťování této schopnosti, analýzy diagnostické hodnoty verbálních testů školních znalostí s položkami alternativních odpovědí aj.

Významným mezníkem postavení pedagogickopsychologického výzkumu a profilování oddělení v Pedagogickém ústavu J. A. Komenského ČSAV byl v roce 1971, kdy po překonání pozůstatků krize naší společnosti nastává i nová etapa v budování vědeckých institucí s výrazným zaměřením na společensky závažná, perspektivní témata. Pod vedením D. Tollingerové došlo ke sloučení Laboratoře programovaného učení, dosavadního oddělení pedagogické psychologie a Výzkumné skupiny psychologie schopností v jeden organizační celek s postupně se vyhraňující jasnou badatelskou koncepcí. Zásluhou D. Tollingerové je, že pedagogickopsychologický výzkum žáka socialistické školy se stal respektovaným a plodným přínosem jak pro psychologickou teorii, tak i – ve stále rostoucí míře – pro výchovně vzdělávací praxi. Od r. 1974 je vedoucím oddělení Z. Helus.

Oddělení řešilo v létech 1971–1975 především dílčí úkol státního plánu výzkumu VIII-4-3/6 „Žák socialistické školy a jeho výzkum z hlediska pedagogické psychologie“. Žák byl chápán jako jeden z klíčových prvků výchovně vzdělávacího systému, jako relativně autonomní osobnostní systém, jako objekt a zároveň subjekt výchovy a vzdělávání. Cílem bylo

a) rozpracovat teoretickometodologické principy pojetí a výzkumu žáka, zejména se zřetelem k všestrannému a harmonickému vytváření osobnosti a k sílící úloze společenského subjektu za socialismu, hlouběji sledovat souvislosti mezi utvářením člověka za socialismu a speciální „člověka tvornou“ funkcí socialistické školy.

b) Realizovat dílčí empirickovýzkumné sondy přispívající k vytypování potenciálních zdrojů rozvoje osobnosti a výkonu žáka, přispět ke kvalitativně vyšším, pedagogickopsychologicko fundovaným možnostem řízení vyučování a výchovy.

Hlavní dosažené výsledky jsou přínosné zejména pro:

a) teorii socializace osobnosti a pojetí žáka,
b) analýzu učebních činností žáka, hlavně z hlediska některých individuálně psychologických charakteristik a se zřetelem k technickým prostředkům vyjadřujícím dopad vědeckotechnické revoluce do sféry výchovy a vzdělávání,
c) výzkum výukové interakce a komunikace mezi učitelem a žákem.

Na dosažené výsledky bylo navázáno v novém dílčím úkolu státního plánu na léta 1976–80 nazvaném „Žák socialistické školy, řízení jeho rozvoje a metody výzkumu“ a vedeném pod číslem VIII-5-4/5. Oddělení napojilo na svou vědeckovýzkumnou činnost řadu mimoústavních pracovníků a založilo výzkum žáka na širší bázi, sledující některé nové souvislosti. Akcent je položen zejména

a) na analýzy psychických rezerv ve vývoji, činnosti a výkonu žáků, na analýzu činitelů jejich blokování a na postižení faktorů facilitace,

b) na propracování základních principů systému pedagogickopsychologické a pedagogické diagnostiky jakožto článku v systému řízení zkušebních činností a v úsilí o pedagogickou optimalizaci.

Pracovníci oddělení jsou rovněž zapojeni do činnosti Pedagogických fakult, Krajských pedagogických ústavů a dalších institucí, jejichž prostřednictvím realizují aplikační cíle a zavádění poznatků výzkumu do praxe.

Činnost oddělení je rozvíjena v těsné kooperaci s příbuznými pracovišti v socialistických zemích. Jsou gestorována dvě témata v rámci Smlouvy o vzájemné spolupráci mezi APV SSSR a vědeckými pedagogickými a psychologickými

ústavy ČSSR, dále má oddělení smluvní spolupráci s Psychologickým ústavem Akademie věd MLR, spolupracuje s Psychologickým ústavem varšavské univerzity, perspektivně dojde ke spolupráci s Psychologickým ústavem APV NDR. V roce 1973 oddělení samostatně zorganizovalo čs. sovětský seminář na téma „Obecné základy formování a diagnózy učební činnosti a psychologických vlastností žáka v podmínkách školního vyučování“. Oddělení se dále podílí na pravidelných čs.-sovětských pedagogických seminářích, kde akcentuje psychologickou dimenzi pedagogické teorie a výzkumu. Pracovníci oddělení se zúčastnili řady mezinárodních akcí, z nichž třeba uvést na prvním místě II. konferenci pedagogů socialistických zemí v Berlíně v roce 1974 na téma „Všestranný rozvoj osobnost“. V současnosti se oddělení aktivně zapojuje do úkolů souvisejících s dalším rozpracováním projektu perspektivního rozvoje našeho školství.

NEKTERÉ NEJVÝZNAMNĚJŠÍ PUBLIKACE

Helus, Z.: K základním problémům sociálního učení. In: *Pedagogika*, 1964, 5, s. 566–581.

Helus, Z.: Psychologické problémy socializace osobnosti. Praha, SPN, 1973.

Helus, Z.: K sociálně psychologické interpretaci žáka ve výchovně vzdělávacích interakcích. In: *Čs. psychologie*, XVIII, 1974, 6, s. 501–513.

Helus, Z.: Žák socialistické školy a rozvoj společenského subjektu. *Pedagogika*, XXV, 1975, 5, s. 601–615.

Helus, Z.: Rozvoj osobnosti a optimalizace pedagogického procesu. In: *Pedagogika*, 2, 1976, s. 155–166.

Helus, Z., Kulič, V., Mareš, J., Hrabal, V.: Psychologie školního úspěchu žáků (v tisku).

Hlavsa, J.: Faktor povzbuzení ve zpětnovazebních regulacích učení a činnosti pětiletých dětí. In: *Čs. psychologie*, 1966, 5, s. 497–504.

Kulič, V. (red.): Programované učení jako světový problém, Praha, SPN, 1966.

Kulič, V.: Chyba a učení. Praha, SPN, 1971.

Kulič, V.: The Psychological Interpretation of the Concept in Feedback in Learning and Problem Solving. In: *Aspects of Educational Technology*, Vol. IV., London, 1970, s. 125–132.

Kulič, V.: Kierowanie jako detreminujacy czynnik sprawnosci w nauczaniu. *Kwartalnik pedagogiczny*, XII, 1968, č. 2, s. 159–170.

Kulič, V.: Psychologie a optimalizace činnosti systému člověk–vyučovací automat“. *Psychologie v ekonomické praxi*, IX, 1974, č. 2–3, s. 120–125.

Linhart, J.: Psychologické problémy teorie učení. Praha, NČSAV, 1965.

Linhart, J.: O reflexní povaze duševní činnosti. In: *Filosofie a přírodní vědy*. Praha, SNPL, 1961, s. 562–674.

Linhart, J. (red.) a kol.: O pozorování a hodnocení žáků. Praha, SPN, 1962.

Linhart, J.: Probleme der semantischen Information in menschlichen Lernen. In: *Zeitschrift für Psychol.*, Bd. 171 (Kybernetik Sonderband), 1965, s. 306–324.

Mareš, J.: Interakce učitel–žáci ve zjednodušeném modelu hromadného vyučování. *Pedagogika* 1975, č. 5, s. 617–625.

Mareš, J.: Analiz dějatelnosti učitelja s pomoščju elektronno-vyčislitelnoj mašiny. In: *Sovremannaja vysšaja škola* 1974, č. 4, s. 155–173.

Michalička, M.: Vliv zpětné informace o výsledku činnosti na jednoduchou pohybovou činnost dětí ve věku od 7–16 let. In: *Psychologické štúdie*, SAV, 1964.

Michalička, M.: Metody pedagogické diagnostiky. Praha, PÚ JAK ČSAV, 1968.

Michalička, M.: K problematice systému, objektu a předmětu pedagogické psychologie. *Pedagogika*, XXII, 1972, č. 3, s. 343–362.

Michalička, M.: Změny psychické výkonnosti 14–15letých žáků 9. tříd ZDŠ v průběhu vyučovací hodiny a vyučovacího dne. *Pedagogika*, XXIV, 1974, č. 6, s. 675–690.

Michalička, M., Tollingerová, D. (red.): *Pedagogičeskaja psihologija v stranach socializma*, tom I., II., Praha, PÚ JAK ČSAV, 1971.

Novák, Z., Pstružinová, J.: Struktura intelektových schopností žáka socialistické školy. Praha, PÚ JAK ČSAV, 1975.

Sborník (red. H. Pešinová): Některé aktuální problémy výzkumu psychologie schopností. Praha, PÚ JAK ČSAV, 1970.

Tollingerová, D., Kněží, V., Kulič, V.: Programované učení. Praha, SPN, 1966.

Tollingerová, D.: Senzitivita k výkonu jako determinanta učení. In: *Súčasné problémy psychológie učenia a výchovy*, Bratislava, SPN, 1968, s. 98–109.

Tollingerová, D. (red.): *Človek ja-*

ko súčasť vzdelávacieho systému. Praha, PÚ JAK ČSAV, 1972.

Tollingerová, D., Novák, Z., (red.): *Učeniek socialističeskoj školy*. Praha, PÚ JAK ČSAV, 1974.

D) SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED V BRATISLAVE

Všeobecné o SAV (a osobitne o predhistórii psychológie v nej)

Dvadsiate piate výročie založenia Slovenskej akadémie vied, ktorú ustanovili zákonom Slovenskej národnej rady číslo 1/Zb. z 18. 6. 1953, spadá do jubilejného roku 30. výročia Víťazného februára. Súvislosť oboch jubileí je očividná. Výstižne ju komentoval vtedajší minister vysokých škôl L. Štoll, keď na slávnostnom otváraní povedal: „Keď bude raz historik hodnotiť dnešnú udalosť, uvidí v nej veľký deň našej kultúry“ (SAV 1953–1973, str. 9). Toto očakávanie sa už dnes presvedčivo naplňuje. Zatiaľ čo pri svojom vzniku Slovenská akadémia vied združila 11 výskumných ústavov celkom s 655 pracovníkmi, v súčasnosti má SAV 46 vedeckovýskumných pracovísk a 144 spoločných pracovísk s 4053 pracovníkmi, z čoho je 915 vedeckých pracovníkov, resp. 91 doktorov vied (údaje sú z konca r. 1976).

Podobne ako Československá akadémia vied aj Slovenská akadémia vied má svoju predhistóriu. V preambule príslušného zákona o SAV sa zdôrazňuje, že SAV naväzuje na pokrokové tradície vedy na Slovensku, ktorá sa rozvíjala v Matici slovenskej (1863–), Učenej spoločnosti Šafárikovej (1926–1939), Slovenskej akadémii vied a umení (1942–1953) a ďalších.

Pokiaľ ide o inštitucionalizáciu psychológie v SAV, možno súčasníkom oživiť následovnú historickú skutočnosť: v predchodkyňi SAV – v Slovenskej akadémii vied a umení existoval od r. 1948 aj Psychologický ústav, ktorý rozvíjal výskumnú činnosť (napr. rozsiahly projekt „Vplyv industrializácie na dedinský život“), začal s vydávaním časopisu („Psychologický zborník“), ktorý bol prevzatý z Matice slovenskej); roku 1952 došlo však k administratívnejmu zrušeniu tohto ústavu. Zatiaľ v rámci Filozofického ústavu SAVU začalo r. 1953 rozvíjať činnosť na marxistickej ideovoteoretickej platforme relatívne samostatné „Psychologické oddelenie FÚ SAV“. Jeho pracovníci sa venovali nielen teoretickej činnosti, ale pripravovali podmienky aj pre začatie experimentálnej výskumnej činnosti. Toto oddelenie sa takto stalo základom prvej profesionálnej inštitúcie základného psychologického výskumu v Československu – Psychologického laboratória SAV, ustanoveného r. 1955.

NÁZOV PRACOVISKA

Ústav experimentálnej psychológie Slovenskej akadémie vied; pracovisko bolo ustanovené Predsedníctvom SAV a potvrdené Slovenskou národnou radou ku dňu 7. 3. 1955 ako Psychologické laboratórium SAV. Prebudovanie na ústav sa uskutočnilo uznesením Prezídia ČSAV zo dňa 22. 2. 1963.

CIEĽ VÝSKUMU PRACOVISKA

Hlavným poslaním Ústavu experimentálnej psychológie SAV je základný výskum v oblasti poznávacích procesov v rámci všeobecnej psychológie, inžinierskej psychológie, psychofyziológie človeka, experimentálnej psychológie osobnosti ako aj psychologickéj metodológie, najmä so zameraním na experimentálne metódy.

POČET PRACOVNÍKOV

Vedeckých 8 (z čoho 1 DrSc a 4 vedúci vedeckí pracovníci, vedecko-technických 3, odborných 13 (z čoho 7 odborníci sú z disciplín príbuzných psychológii), spolupracujúce zložky 10, aspiranti a študijné pobyty 6.

RIEŠENÉ PROBLÉMY A NAJVÝZNAMNEJŠIE VÝSLEDKY (DO R. 1977)

a) V počiatočnom období (r. 1955–59) boli v popredí metodologické problémy psychológie, metodické a technologické otázky experimentálneho výskumu v psychológii a rôzne témy prispievajúce vtedajšej spoločenskej praxi.

Počnúc r. 1960 začala monotematická orientácia pracoviska na poznávacie procesy, osobitne na vnímanie, a to tak v teoretickú plánu, ako aj so zameraním na prax (automatizácia v priemyselnej výrobe).

c) V 5. päťročnici (r. 1971–1975) došlo v dôsledku reorganizácie v štátnom bádateľskom pláne ČSSR čiastočne k extenzívnemu rozšíreniu profilujúceho zamerania (výskum stresu, interakcie človeka a počítača, laterálnej preferencie).

d) V súčasnosti sa opäť presadzuje koncentrácia vedecko-výskumnej činnosti v rámci ústavom koordinovanej hlavnej úlohy štátneho bádateľského programu VIII-5-2 „Poznávacie procesy a ich vplyv na osobnosť socialistického človeka“; do popredia sa dostáva výskum pamäti v interfunkčných súvislostiach.

e) Okrem uvedeného zamerania časť kapacity niektorých pracovníkov ústavu sa t. č. venuje aj iným úlohám štátneho bádateľského programu, resp. technického rozvoja. Ide o kritiku niektorých neobehavioristických koncepcií a humanistickej psychológie (VIII-6-11/3), ďalej o výskum integrácie v párových funkciách z hľadiska vývinu (VII-2-4/4). V rámci úloh technického rozvoja sa v ústave rieši čiastková úloha „Psychologická príprava zavádzania ASR (P-04-121-... 03/E02).

V profilujúcom zameraní (poznávacie procesy – osobnosť) Ústav spolupracuje formou bilaterálnej dohody s Psychologickým ústavom AZ ZSSR a s Psychologickým ústavom MAV, pričom dve čiastkové úlohy sú súčasťou medzinárodných programov RVHP „INTERMOZG“ a „ERGONOMIKA“.

Začiatky činnosti psychologického pracoviska v SAV spadajú do obdobia, kedy sa v Československu uskutočňovala prestavba ideoteoretickej základne psychológie podľa marxistickej metodológie vedy. Na tomto procese mali pracovníci vtedajšieho Psychologického laboratóri SAV významný podiel; týka sa to tak rozpracovávaní metodologických otázok ako aj organizačných aktivít. Z pera autorov-psychológov pôsobiacich v SAV vzišli práce, v ktorých sa z marxistického pohľadu hodnotí súčasný stav psychológie v celosvetovom meradle, aplikujú sa tézy marxistickej dialektiky v psychológii, osvetľujú sa základné problémy psychologickéj metodológie vo svetle Leninovej teórie odrazu a učenia I. P. Pavlova.

Kvalitatívne nová etapa v rozvoji psychológie na Slovensku si vyžiadala aj štúdium dejinného odkazu psychologického myslenia na Slovensku. Pri SAV vznikla komisia pre riadenie takejto činnosti (J. Koščo) a postupne sa vypracovali viaceré štúdiá. Z nich „Psychologická tvorba na Slovensku v r. 1918–1948“ (Kováč, 1960) sa stala tak východiskovou bibliografiou, ako aj hodnotiacou štúdiou rozvoja empirickej psychológie na Slovensku. Aktivity psychologického pracoviska SAV na úseku ideoteoretickej činnosti vyústili do zorganizovania prvej celoštátnej konferencie čs. psychológov (v spolupráci s Komisiou pre psychológiu pri ČSAV) v Smoleniciach r. 1957, na ktorej sa po prvý raz vytýčili

úlohy československých psychológov vo výstavbe socialistickej spoločnosti. Bilanciu plnenia týchto úloh uskutočnili slovenskí psychológovia v jubilejnom roku 50. výročia vzniku KSČ na slávnostno-pracovnom zasadnutí Slovenskej psychologickéj spoločnosti pri SAV.

Ruka v ruke s teoretickou prácou sa v začiatkoch existencie psychologického pracoviska v SAV rozvinula aj práce zacielená na metodické a technologické otázky experimentálneho výskumu. Historickou skutočnosťou je, že v SAV sa r. 1955 postavilo prvé psychologické laboratórium (typu pavlovskej komory) na Slovensku a tu sa neskôršie intenzívne rozvinuli aj laboratórno-experimentálne výskumy.

Z odstupu 20. rokov možno prvé obdobie činnosti psychologického pracoviska SAV (r. 1955–1959) hodnotiť ak obdobie nutných príprav pre rozvinutie plánovitého experimentálneho výskumu.

Druhé obdobie vo vedeckovýskumnej činnosti Ústavu experimentálnej psychológie SAV (r. 1960–1970) bolo obdobím monotematického zamerania pracoviska ako celku na problémy vnímania v rámci profilujúcej orientácie ústavu na poznávacie procesy. Postupne sa tímovým spôsobom riešili tieto úlohy: psychologické otázky vnímania vo vzťahu k učeniu, psychologické otázky mechanizácie a automatizácie, nácvik pohybov pri obsluhu poloautomatov, zrakové vnímanie zo syntetického hľadiska. Zatiaľ čo hlavným cieľom úloh z oblasti psychológie práce bolo prispieť praxi, úlohy všeobecno-psychologického charakteru rezultovali prevažne do poznatkovej základne psychológie. Okrem desiatok časopiseckých štúdií vznikla kolektívna monografia „*Viseulles Wahrnehmen: Sein Anteil am Verhalten*“, v ktorej sa načrtli princípy interfunkčného chápania vnímania.

Princípy sa zovšeobecnili z desiatok výsledkov experimentálnych výskumov, ktoré aj samy o sebe predstavujú isté príspevky k teoretickej základni psychológie.

Skúmali sa dynamické, v čase prebiehajúce zmeny vo fyzikálnych vlastnostiach podnetu, čo prinieslo niekoľko zovšeobecnení.

V. Valter (1972) revidoval Weber-Fechnerov zákon zahrnutím dimenzie času.

K známym procesom rozlišovaní (detekcia, diskriminácia) pridal D. Kováč (1965) v bežnom živote sa často vyskytujúcu distinkciu – rozlišovanie podprahove prebiehajúcich zmien v podnete bez standartu, ktoré je v zrakovej oblasti zhruba 10 razy menej citlivejšie ako diskriminácia.

Sémantické aspekty stimulácie sa najvýraznejšie prejavili v diskriminačných experimentoch s viacjazyčnými osobami, ktoré mali v nedominantnom jazyku signifikantne nižšie výkony (Kováč, 1970).

S pravdepodobnostnými aspektami stimulácie sa systematicky zaoberal M. Stríženec. Zistil napr., že pri identifikácii písmen pomocou špeciálnej metodiky (písmená pozostávajúce z bodov boli pod zástenou) Pbi si veľmi rýchlo osvojili stratégiu odhaľovania písmen sondačným triafaním do málo pravdepodobnostných miest.

V pracných výskumoch so zrkovou únavou sa zovšeobecnilo, že diagnosticky valídny je skúmanie zraku ako celkovej funkcie na rozdiel od testovania jednotlivých jeho mechanizmov (Florek, 1971)

Nielen involučné ale vo všeobecnosti aj evolučné vekové zmeny majú vplyv na percepčné výkony. Zistilo sa však, že aj napriek zníženiu zrakovo-senzorických funkcií, percepčné výkony sa udržujú na vrcholovej úrovni, ktorá sa zistila

u 30–35 ročných aj v staršej dospelosti (Kováč, 1965). Všeobecne sa podceňuje vplyv pohlavia na percepciu, hoci medzipohlavné rozdiely v zrakovnej oblasti možno zistiť v hociktorom meraní.

V experimente reprodukcie uniformných svetelných podnetov (laboratórny pult) technikou čiastkovej reprodukcie podľa Sperlinga sa ukázalo, že množstvo použiteľnej informácie presahuje rozsah bezprostrednej pamäti zhruba o päťinu. Oddialenie reprodukcie a vmedzerená aktivita výrazne zhoršuje presnosť reprodukcie, čo je zistenie aplikovateľné v širokej praxi.

Vo viacerých experimentoch sa potvrdilo, že osobitosť percepčného učenia spočíva v zlepšovaní percepčných výkonov aj bez posilňovania. Dokonca aj veľkosť horizontálno-vertikálnej ilúzie, ktorá podľa geštaltistov je všeobecná, sa zmenšovala v závislosti nielen od počtu opakovaného prezentovania ale aj od veku osôb (viac u mladších ako starších Pbi).

V prierezovo-ontogenetickej štúdiu u početného výberu žiakov vo veku (10–18 r.) sa zistilo, že pri rovnakom senzoryckom skóre a miernom narastaní percepčných odpovedí, intelektové výkony (typu konvergentného riešenia úloh) mali parabolicky vzostupný priebeh (Kováč, Drüve-Seveker, 1969); jednotlivci s vysokým percepčným skóre dosiahli spravidla vysoké skóre aj v rôznych intelektových meraniach.

Vplyv osobnostných premenných na vnímanie presvedčivo preukázala O. Halmiová (1969) už v experimentoch s vigilanciou: Pbi so slabými excitačnými procesmi mali v porovnaní s Pbi so silnými excitačnými procesmi, a napodiv aj so strednou skupinou, nižší výkon v spracovaní podnetov, spozorovali signifikatne menší počet signálnych podnetov a mali väčší počet falošných hlásení. V experimente s prenosom percepčnej informácie (Kováč, 1969) sa preukázalo skreslenie nielen z titulu percepčných faktorov, ale aj v dôsledku veku, pohlavia, laterálnej preferencie a ďalších osobnostných, premenných Pbi.

Výsledky tretieho obdobia činnosti Ústavu experimentálnej psychológie SAV (r. 1971–1975) tu už nebudeme rozvádzať, pretože v tomto časopise boli nedávno publikované ako prehľadové štúdie.

VÝZNAMNEJŠIE KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE PRACOVNÍKOV ÚEPS SAV DO ROKU 1976

Daniel, J. a kol.: Psychologická analýza činnosti operátora, Bratislava, Vyd. Veda, 1975, s. 243.

Daniel, J.: Psychologické aspekty pracovného zácviku, Bratislava, Práca, 1967, s. 129.

Daniel, J.: Psychológia práce, Bratislava, Práca 1963, s. 151.

Kováč, D.: K integrácii v psychológii, Bratislava, Psychodiagnostika, 1975, s. 82.

Kováč, D. (Edit.): Metodologické problémy psychológie v rozvoji európskych socialistických krajín, 1975, s. 225.

Kováč, D.: Visuelles Wahrnehmen: Sein Anteil am Verhalten, Hg. D. Kováč, Bratislava, Vyd. SAV 1970, s. 181.

Kováč, D. a kol.: Psychologická propedeutika pre vysokoškolákov, Bratislava, SNP 1969, s. 220.

Stríženec, M.: Súčasné trendy v inžinierskej psychológii, Bratislava, Vyd. SAV 1971, s. 203.

Stríženec, M.: Psychológia a kybernetika, Bratislava, Vyd. Veda 1966, s. 241.

Šipoš, I.: Pamäť a znovuzpoznanie, Bratislava, Vyd. Veda, 1977, s. 205.

Šipoš, I., Kollárik, T.: Sociálna psychológia práce, Bratislava, Práca, 1974.

Uherík, A.: Bioelektrická aktivita kože a jej využitie v experimentálnej psychológii. Vyd. SAV, Bratislava, 1965.

Kol.: Psychológia pri budovaní socialistickej spoločnosti, Bratislava, Vyd. SAV 1972, s. 83.

Kol.: Psychologické problémy v priemyselnej výrobe, Bratislava, Vyd. SAV, 1964, s. 156.

Kol.: Využitie psychológie v socialistickej spoločenskej praxi, Bratislava, Vyd. SAV 1959, s. 403.

Kol.: Psychologické štúdie (I.–VI.), Bratislava, Vyd. SAV, 1957, 1960–1964.

EDIČNÁ ČINNOSŤ

Psychologické pracovisko SAV začalo s vydávaním prvého marxisticky orientovaného psychologického periodika v Československu: *Psychologický časopis* (1953–1954). Po jeho nedomyslenom zrušení vychádzala v SAV ročenka „*Psychologické štúdie*“ (1957, 1960–1964), v ktorej sa odpublikovali najdôležitejšie výsledky vtedajších výskumov pracovníkov Ústavu experimentálnej psychológie SAV a čiastočne aj iných pracovníkov.

Rok 1965 možno pokladať za medzník v edičnej činnosti pracoviska: z uvedenej ročenky vznikol časopis „*Studia psychologica*“, ktorý sa postupne a definitívne r. 1975 prebudoval na medzinárodný časopis základného výskumu v psychologických vedách; je to prvý časopis tohto druhu v krajinách socialistického spoločenstva. Za desať rokov vydávania tohto časopisu sa v ňom publikovalo 458 článkov od 184 autorov. Z roka na rok rastie v ňom počet článkov napísaných dvomi a viacerými autormi; zatiaľ čo r. 1965 bolo takých zhruba 20%, r. 1975 už 50%.

Spomínaný rok 1965 sa stal predeľovým rokom edičnej činnosti Ústavu aj preto, že sa začali vydávať polopublikácie „*Správy Ústavu experimentálnej činnosti SAV*“. Po istom hľadaní tematickej profilácie, v súčasnosti sú „*Správy*“ prevodníkom výsledkov základného výskumu pracoviska do praxe. Zverejňujú aj metodické príspevky, ideovo-angažované práce, práce prioritného charakteru a i.

Osobitné postavenie má v nich ročenka ústavu, v ktorej sa formou abstraktov sprístupňujú pôvodné práce, ktoré boli publikované v plynulom roku, resp. sa informuje o tých, ktoré se zadali do tlače. Každoročne Ústav vydá niekoľko desiatok čísel: doteraz (polovica r. 1977) vyšlo 275 čísel s priemerným počtom à 125 výtlačkov.

Podobným spôsobom sa vydávajú „*Reports of the Institute of Experimental Psychology*“, kde najčastejšími príspevkami okrem „*Annual Report*“ sú referáty pracovníkov Ústavu na medzinárodných konferenciách. Pomocou „*Reports*“ zabezpečuje Ústav kontakt so zahraničnými pracoviskami (doteraz vyšlo 21 čísel).

Vyššie 10 rokov vydávania „*Správ*“ Ústavu dovoľuje záver, že v Československu byl pravdepodobne neexistovalo psychologické pracovisko, ktoré by nemalo isté informácie o vedeckovýskumnej činnosti Ústavu experimentálnej psychológie SAV.

MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA, PORIADANIE MEDZINÁRODNÝCH KONFERENCIÍ

Z charakteru základného výskumu vyplýva, že sa nemôže obmedziť len na regionálne alebo národné meradlá. Už v začiatkoch činnosti vyvíjal Ústav experimentálnej psychológie SAV činnosť v neformálnych kontaktoch najmä s pracoviskami socialistických krajín. V 60. rokoch sa pokročilo k vyšším formám spolupráce t. j. k spoločnému riešeniu úloh (napr. s Psychologickým ústavom RAV sa v 4. päťročnici takto riešili problémy psychologickéj analýzy činnosti operátora). Medzinárodná spolupráca sa však začala naplno rozvíjať až od roku 1970. Ústav experimentálnej psychológie nadviazal medzi prvými bilaterálnu spoluprácu s novozaloženým Psychologickým ústavom AV ZSSR, kde sa t. č. spoločne riešia tri úlohy (o interfunkčných závislostiach poznávacích procesov, o nárokoch na človeka v dôsledku zavádzania ASR, kritika niektorých koncepcií v psychológii). Podobnú spoluprácu má od r. 1976 s Psychologickým ústavom

MAV. Okrem týchto dohovorov, dve čiastkové úlohy sú súčasťou programov RVHP „INTERMOZG“ a „ERGONOMIKA“.

Pre začatie a rozvinutie medzinárodnej spolupráce sa stali rozhodujúcimi medzinárodné odborné podujatia, ktoré Ústav experimentálnej psychológie SAV zorganizoval pod záhlavím „Stretnutia psychológov podunajských krajín“. Doteraz sa uskutočnili tri (1967, 1970, 1973) a každé z nich svojím spôsobom posunulo medzinárodnú kooperáciu najmä medzi psychologickými pracoviskami sesterských akadémií vied.

I. stretnutie psychológov podunajských krajín bolo zamerané na problematiku vnímania, k čemu referovalo 30 špecialistov z 11 krajín (stretnutia sa však zúčastnilo dovedna 55 odborníkov). Príspevky pracovníkov usporiadajúcej inštitúcie vyšli vo faktovo-syntetickej monografii (Kováč, Hg, 1970), ostatné v časopise *Studia psychologica* v r. 1968–69.

II. stretnutie psychológov podunajských krajín sa taktiež konalo v Smoleniciach o tri roky nejskoršie. Tematický záber bol podstatne širší. V rámci niekoľkodenného rokovania sa uskutečilo 8 sympózií (počnúc biologickými základmi správania a končiac problémami interpersonálnej príťažlivosti) a 100 účastníkov zo 14 krajín si vypočulo aj vyžiadané prednášky a referáty v rámci dvoch tematických zasadnutí. Takmer všetky referáty boli neskoršie publikované v časopise *Studia psychologica* v r. 1971–1972.

Aj *III. stretnutie psychológov podunajských krajín* sa konalo v Smoleniciach, a to r. 1973. Narozdiel od monotematického zamerania prvého, a polytematického orientovania druhého stretnutia, toto rokovanie sa koncentrovalo do 5 sympózií; okrem toho boli tu tri referátové zasadnutia, jedna diskusia. Zúčastnilo sa ho 82 odborníkov – predovšetkým psychológov základného výskumu zo socialistických krajín (celkove z 15 krajín), ktorí prezentovali dovedna 54 referátov. Príspevky pracovníkov usporiadajúcej inštitúcie boli publikované v osobitnom čísle *Studia psychologica* (roč. 15, 1973, č. 3), ostatné priebežne v tom istom časopise v rokoch 1973–74.

Okrem uvedených „stretnutí“ Ústav experimentálnej psychológie SAV usporiadal r. 1972 v Smoleniciach medzinárodné sympóziu na tému „*Psychologická analýza práce operátora*“ (pozri J. Daniel a kol., 1975), na ktorom sa m. i. konfrontovali výsledky medzinárodnej spolupráce v príslušnom zameraní a r. 1975 medzinárodnú konferenciu „*Experiment v psychológii*“. Tejto konferencii sa zúčastnilo 50 odborníkov, z čoho bolo 12 zahraničných, ktorí predniesli 16 referátov, zameraných na efektívne uplatňovanie experimentálnych metód v základných psychologických disciplínach. Časť príspevkov bola sústredená do 2. a 3. čísla *Studia psychologica* roč. 1976.

ÚČAST NA MEDZINÁRODNÝCH KONGRESOCH, KONFERENCIÁCH, SYMPOZIÁCH

R. 1961 sa po prvý raz objavili na medzinárodných odborných podujatiach aj príspevky z psychologického pracoviska SAV; bolo to na sympóziu o vývinovej psychológii v Berlíne a na XIV. kongrese Medzinárodnej asociácie aplikovanej psychológie v Kodani. Neskoršie už delegáti „Ústavu“ nechýbali na medzinárodných kongresoch vrcholovej psychologickej organizácie IUSP (Washington - 1963, Moskva - 1966, Londýn - 1969, Tokio - 1972, Paříž - 1976) a podobne ani na kongresoch už spomínanej IAAP v Ljubljane - 1964, Amsterdame - 1968, Liège - 1971. Príležitostne boli pracovníci vysielaní aj na iné medzinárodné kon-

ferencie, napr. kongresy ergonomické společnosti — IEA (Dortmund - 1964, Birmingham - 1967, Strasbourg - 1970). Na druhej strane zasa boli pozývaní na národné kongresy psychológov — napr. Kijev - 1968, Tbilisi - 1971, Moskva - 1977, Bukurešť - 1961, Budapešť - 1970, 1975, Erfurt - 1973, Sofia 1977 a i. Pokiaľ ide o medzinárodné psychologické podujatie konané v Československu, sotva by sa našlo také, na ktorom by Ústav experimentálnej psychológie nemal aktívneho účastníka.

III.

Psychologie díky podpoře ÚV KSČ, vlád, ministerstev, prezidia ČSAV a předsednictva SAV dosáhla během pětadvaceti let pozoruhodného rozmachu. Četné výsledky psychologického výzkumu dosahují evropské úrovně.

V tomto stručném nárysu o vzniku Akademií, o jejich rozvoji a činnosti jsme se nezabývali konkrétní vědeckou činností v jiných vědních oborech.

Mnohé výsledky (17) vzbudily mezinárodní ohlas svou vysokou teoretickou úrovní a novostí. Vznikly u nás mezinárodně uznávané školy (např. v polarografii, v organické chemii, biochemii) (17). Četné práce byly odměněny státními a jinými cenami. V roce 1959 získal akademik Jaroslav Heyrovský Nobelovu cenu za chemii.

ČSAV a SAV za svého pětadvacetiletého trvání prodělaly prudký vývoj a v souvislosti s tím se měnily i jejich hlavní úkoly, organizační struktura, síť pracovišť a systém řízení. V oblasti badatelské dosáhly vysoké vědecké úrovně (17) a přispěly k rozvoji a obohacení vědy i v celosvětovém měřítku. Mají předpoklady k plnění náročných úkolů vyplývajících z usnesení XV. sjezdu KSČ, z mezinárodní integrace vědy socialistických zemí a z rozvoje naší socialistické vlasti. Jejich výsledky podstatně přispěly v budování socialismu u nás.